

Каразіна. 2011. №973. Серія: Романо-германська філологія. Методика викладання іноземних мов. Вип. 68. С.183–188.

5. Софієнко І. В. Переклад кінокомедій українською: крізь терни до сміху. *Мовні і концептуальні картини світу*. 2013. Вип. 46(4). С. 42–49.

6. Шахновська І.І., Кондратьєва О. В. Прагматична адаптація під час перекладу англomовних анімаційних фільмів. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Філологія»*. 2019. Вип. 40. Т. 3. С. 96–99.

М. В. Юрченко

Житомирський державний університет

імені Івана Франка

Науковий керівник:

к. ф. н., доц. Жуковська В. В.

ПОНЯТТЯ ДИСКУРСУ З ТОЧКИ ЗОРУ СУЧАСНОЇ ЛІНГВІСТИКИ: ТРАКТУВАННЯ ТА КЛАСИФІКАЦІЯ ПОЛІТИЧНОГО ДИСКУРСУ

У глобальному інформаційному просторі вивчення політичної комунікації та політичного дискурсу стало одним із першочергових напрямків дослідників з різних наукових дисциплін. У лінгвістиці поняття політичного дискурсу привертає увагу науковців у багатьох аспектах та розглядається у працях С. Єрмоленка, С. Бирика, О. Тодора, А. Карася та ін., які дослідили лінгвістичний підхід трактування поняття дискурсу. З точки зору соціології поняття дискурсу вивчали такі дослідники як Х. Руїз, Тен ван Дейк, Кетрін Ф. Шраєр та Філіппа Споел. Розробкою класифікації дискурсу займалися О. Зарецький, Г. Почепцов, Ю. Матюхіна та Ф. Бацевич. Зокрема класифікацію та функції політичного дискурсу було спрямовано такими дослідниками як Н. Шевчук, Н. Кондратенко, О. Ковальовою, Л. Нагорною та Т. Ковалевською. Попри значну кількість досліджень закордонних та вітчизняних вчених єдиного визначення і критеріїв виокремлення цього поняття немає з огляду на полісемантику дискурсу, історію його становлення та невизначеність місця у категоріальній системі та модусах вияву мови. Мета статті є систематизувати підходи сучасних лінгвістів до дистинктивних ознак політичного дискурсу та схарактеризувати наявні класифікації політичного дискурсу.

Вперше термін дискурс увів американський лінгвіст З. С. Гарріс [19: 474–494] у середині 20 століття. Протягом другої половини 20 століття кількість досліджень дискурсу та його типології збільшилась. Дискурс став об'єктом вивчення різних галузей науки: літературознавства, теорії мовленнєвої комунікації, соціальної психології, та різних напрямів лінгвістики – когнітивна лінгвістика, психолінгвістика, лінгвокультурологія, етнолінгвістика та ін.

На сьогодні у науковому доробку наявна значна кількість визначень та трактувань «дискурсу». Наприклад, словник лінгвістичних термінів С. Єрмоленка, С. Бибик й О. Тодор визначає дискурс як зв'язане мовлення в деяких соціокультурних та психологічних умовах [4: 47–48]. А. Карасик вказує, що дискурс – це мова, занурена в життя [6: 16–29]. М. Попович у своїх дослідженнях пише, що дискурс – не просто акт мовлення, а конкретна ситуація, позамовний контекст і невисловлені цілі й наміри, які цей акт мовлення супроводжують [13: 52]. В. Бусел визначає дискурс як «розмова, словесна розправа» [3: 299]. В. Шинкарук у філософському енциклопедичному словнику вказує, що дискурс – (від лат. *discursus* – бесіда, розмова) це міркування, тобто послідовність логічних ланок, кожна з яких залежить від попередньої і зумовлює наступну [17]. Згідно з визначенням Л. Губернського, дискурс – теоретико-аналітична процедура, метод наукового аналізу комплексу теоретико-методологічних проблем з акцентуванням на змістових, логічних, поняттєвих елементах та засобах аналізу, єдність розуміння яких зумовлюється наявністю спільних установок у дослідників [16].

Х. Руїз вивчав дискурс із соціологічної точки зору. Він визначив, що дискурс – будь-яка мовна практика, через яку індивіди наповнюють реальність сенсом [20].

Тен ван Дейк розглядав дискурс як суттєву складову соціокультурної взаємодії, характерними ознаками якої є інтерес, цілі та стилі [22].

У соціології, згідно з працею Кетрін Ф. Шраєр та Філіппи Споел, дискурси вбудовані в різні риторичні жанри та метажанри, які їх обмежують й уможливають, — мова говорить про мову [21: 249.]

Ф. Бацевич у своєму підручнику з лінгвістики класифікує дискурс як комунікативне явище за такими ознаками: вияви комунікації в суспільстві (комунікативний дискурс, мовний, вербальний, невербальний, сучасні дискурсивні практики, дискурс мовчання); комунікація в межах окремих каналів (візуальний, слуховий, тактильний); вияв правил спілкування, способів викладу та втілення прагматичної мети мовців (етикетний, лайливий, дидактичний) [1: 218–225]

Кожен дискурс має мету свого перебігу, тому лінгвісти класифікують дискурс за критерієм типу. О. Зарецький поділяє дискурс на альтернативний та офіційний [5: 138]. Георгій Почепцов розробив найповнішу типологічну класифікацію: він виокремлює теле- і радіодискурси, газетний, театральний, кінодискурс, літературний дискурс, дискурс у сфері паблік рілейшнз (ПР), рекламний дискурс, політичний, релігійний (фідеїстичний) дискурси [14: 78–82]. Екстралінгвальні аспекти існування різножанрових текстів дають мотиви виділити ще поетичний [9: 81–89] та художній вид [2: 79–84.]. Ю. Матюхіна також виділяє фатичний вид дискурсу, особливістю якого є фатична інтенція – флірт, світська бесіда тощо [11: 65–71].

Можемо стверджувати, що більшість лінгвістичних досліджень дискурсу стосуються його практичного використання. К. Серажим вбачає необхідність додаткових досліджень загальнотеоретичних питань дискурсу: його суть та

природа, межа між текстом і дискурсом, комунікативні властивості, архітектоніка, роль мовця в дискурсі [15: 7–12].

Один із найбільш досліджуваних видів дискурсу – політичний, адже жоден державний режим не може існувати без комунікації. Політика – це мистецтво; а мова в ній – засіб переконання, навіювання, інформування, саме тому політичний дискурс розглядають як мовленнєву діяльність, найчастіше авторитарну.

Мета політичного дискурсу полягає у досягненні та збереженні політичної влади. Н. Шевчук підкреслює, що головне для мовця – переконати адресатів мовлення в тому, що його політичне бачення – єдино правильне; адресант сміливо пророкує майбутнє, тому важливо підібрати влучні мовні засоби. Лінгвістка наголошує, що важливо також доречно вибрати й організувати структури вираження відповідно до прагматичних умов, цілей та умов спілкування в процесі професійної діяльності політиків [18: 263–269.].

Політичний дискурс, згідно з роботами Н. Кондратенко, характеризується міфологічністю, ритуальністю, театральністю й агональністю, через які реалізується ігрова природа політичного дискурсу, також йому притаманна сакралізація, риторичність, маніпулятивність свідомістю, «мовна мода» або модні тенденції семіотичного характеру [10: 15–21].

Філологиня також класифікує політичний дискурс за такими критеріями:

- за формою (усні та писемні);
- за чинником мовця (адресантно-прямі й опосередковані);
- за метою (інформативні (новини, повідомлення), спонукальні (агітаційні листівки, прокламації), іміджеві (буклети, телевізійні рекламні ролики), мотиваційні (тексти чорного PR), експресивні (фото, пісні, анекдоти));
- за чинником адресата (особисто адресовані (пряме поштове листування) та масово адресовані (телевізійні повідомлення));
- за сферою функціонування (телевізійний, газетно-журнальний, радіо-, рекламний або PR) [10: 12–13].

О. Ковальова до цієї класифікації додає ще політичний дискурс, що функціонує в мережі інтернет. Та класифікує політичний дискурс за типом комунікативної взаємодії:

- агональний (конфліктний), наприклад, дебати;
- гармонізований (кооперативний), наприклад, новорічне вітання президента [8: 104].

Л. Нагорна виділяє такі функції політичного дискурсу:

- мобілізаційна (це плакати, лозунги, листівки, що створюють емоційний заклик адресанта до ціннісних переваг електорату),
- маніпулятивна (спрямована на розпал ворожнечі між політичними опонентами спекуляція інформацією),
- ідеологічна та корпоративна функції виокремлення ключових позицій політика з метою демонстрування власних особливостей;

- функція привернення уваги до тексту чи зображення (популяризувати образ політика засобами яскравого портрету чи слогану з метою прихилити на його бік електорат) [12: 35].

Лінгвістика наголошує, що у практичній діяльності надмірна експресивність політичних дискурсів здатна знищити ідентифікаційний простір, руйнуючи їх інформаційну та консолідаційні функції [12: 35].

Т. Ковалевська проводить послідовність «політика – мовлення – вплив», в якій особливості політичного дискурсу зумовлені структурою соціальних відносин і комуніканти взаємодіють на рівних правах, хоча вважається, що політичний дискурс несе лише однобічний вплив, а не націлений на взаємодію [7].

З вищесказаного підсумуємо, що всі комуніканти політичного дискурсу розглядаються як суб'єкти, оскільки вони активно взаємодіють між собою. Адресат розуміє і сприймає комунікативний акт; і саме на нього, як на цільову аудиторію, направлене мовлення адресанта.

Отже, питання дискурсу є актуальним для дослідження від 50-х років 20 століття до сучасності. Лінгвісти мають різні підходи до вибору критеріїв класифікації дискурсу. Серед усіх видів політичний дискурс є одним з найпопулярніших. Це різнопланове явище, що характеризується наявністю адресата та адресанта, основним елементом дискурсу є текст (в усній чи письмовій формі), наявний екстралінгвальний контекст (мета, обставини, ситуація, спосіб та час реалізації). Політичний дискурс як мовленнєвий процес вимагає ґрунтовного дослідження, тому що його складники постають дієвим засобом політичного впливу.

Список використаних джерел та літератури

1. Бацевич Ф.С. Основи комунікативної лінгвістики: підручник. Київ : Вид-во «Академія», 2009. 376 с.
2. Бурбело В. Б. Сучасні концепції дискурсу та лінгвопрагматичні засади дискурсології. Київ : Вісн. *“Іноземна філологія”*, 2002. Вип. 32–33. С. 79–84.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) : дискурс / за ред. Бусел В. Т. . Ірпінь: Перун, 2005. 1720 с.
4. Єрмоленко С. Я., Бирик С. П., Тодор О. Г. Українська мова. Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів. Київ, 2001. 181 с.
5. Зарецький О. Офіційний та альтернативний дискурси. 1950-80-ті роки в УРСР. Вид. 2, випр. та доповн. Київ: Інститут української мови НАН України, 2008. 444 с. (Перше видання 2003 р.)
6. Карась А. Семіотична перспектива інтерпретації реальності як дійсності. *Філософська думка*. 2008. №5. 137 с.
7. Ковалевська Т. Ю. Комунікативні аспекти нейролінгвістичного програмування: монографія. Одеса: Астропринт, 2008. 324 с.
8. Ковальова О. Політичний дискурс: сучасні лінгвістичні інтерпретації. *Актуальні питання гуманітарних наук*. Вип. 27, Т. 2, 2020. С. 101–107.

9. Колесник О.С. Lingual representation of the mythic concept WAY. Луганськ: *Вісник Луганського національного університету імені Т.Г. Шевченка*, 2014. Вип. 3. 286 с.
10. Кондратенко Н. В. Український політичний дискурс: Текстуалізація реальності: монографія. Одеса: Чорномор'я, 2007. 156 с.
11. Матюхіна Ю.В. Small talk як різновид англійської фатичної метакомунікації: аспект діячності. *Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна*. 2014. №1102: Романо-германська філологія. Методика викладання іноземних мов. Вип. 77. С. 65–71.
12. Нагорна Л. Б. Політична мова і мовна політика: діапазон можливостей політичної лінгвістики. Київ: Світогляд, 2005. 315 с.
13. Попович М. Бути людиною. Київ: Вид-во дім “Києво– Могилянська академія”, 2011. 223 с.
14. Почепцов Г.Г. Теорія комунікації. Київ: Вид-во «Київський університет», 1999. 308 с
15. Серажим К.С. Термін «дискурс» у сучасній лінгвістиці. Дискурс як когнітивно-комунікативний феномен. Харків: Константа, 2003. С. 7-12.
16. Губерський Л. В. Українська дипломатична енциклопедія. Київ : Знання України, 2004. Т. 1. 759 с.
17. Філософський енциклопедичний словник / ред. В. І. Шинкарук. Київ : Абрис, 2002. 750 с.
18. Шевчук Н. В. Особливості політичного дискурсу: зміст, функції, жанрове втілення. *Вісник ДАКККиМ. Серія: Політологія*. 2013. Вип. 1. С. 263–269.
19. Harris Z. S. Discourse analysis: A sample text. *Language*. 1952. Vol. 28, № 4. P. 474–494.
20. Ruiz, Jorge R. Sociological discourse analysis: Methods and logic. *Forum: Qualitative Social Research*. 2009. Vol. 10. № 2. 30 p.
21. Schryer C. F., Spoel P. Genre theory, health-care discourse, and professional identity formation. *Journal of Business and Technical Communication*. 2005. Vol. 19, № 3. P. 249–278.
22. Teun A. van Dijk. Discourse, context and cognition. *Journal of Discourse Studies*. 2006. Vol. 8, № 1. P. 159–177.